

KŘEST V JANOVĚ EVANGELIU

Bedřich Horák

Janovo evangelium, stejně jako jiné texty Nového zákona, odráží praxi křtu, která byla vykonávána v církvi od jejích prvopočátků. Nemůžeme zřejmě hovořit o prvoplánovém úmyslu autora podat celek evangelia jako křestní katechezi, jako tomu je u některých jiných novozákonních spisů. Je zde ovšem možné nalézt spoustu narážek na tuto praxi církve; ať už to bylo přímým úmyslem autora, anebo o těchto narážkách v evangeliu byli přesvědčeni významní vykladaelé Písma od prvních staletí existence církve. Evangelista totiž používá spoustu symbolů, skrývajících významové bohatství. Mezi nejzřetelnější symboly, které s velkou pravděpodobností obsahují narážku na křest, patří voda a s ní související zmínka Ducha. Tento článek, i když ne vyčerpávajícím způsobem, rozebírá místa v evangeliu, kde je možné souvislost s praxí křtu objevit.

V Janově evangeliu najdeme poměrně dost narážek, více či méně zřetelných, na praxi křtu. Mnozí moderní exegeté se však rozcházejí i v udání přítomnosti takové narážky, tedy jestli bylo úmyslem lidského autora či redaktora dnešní podoby textu zapracovat do něj křest jakožto iniciační obřad církve, a to spíše šifrovaným způsobem. Někteří pokládají Janovo evangelium za zcela svátostné, tedy vztahující se především ke svátostem eucharistie a křtu, popř. pokání.¹ Jiní zase považují evangelistův postoj ke svátostem přinejmenším jako obojaký.² Křest byl bezpochyby praktikován již u prvních generací křesťanů, a to v širokém, ne-li v univerzálním měřítku. V době těchto prvních generací také vznikly spisy, které se později staly součástí Nového zákona. Je samozřejmé, že tyto spisy, spolu s jinými praktikami tehdejších církevních obcí, odrážejí i praxi křtu. Ale je zajímavé, že pouze Matoušovo evangelium uvádí Ježíše jako toho, kdo posílá učedníky křtít (Mt 28,19). Pouze Janovo evangelium však obsahuje zmínku o tom, že Ježíš křest dokonce i udílel (3,22; 4,1; oproti tomu ovšem srov. 4,2). Zmínky o Ježíši, který křtí, jsou v paralele s Janem Křtitelem. Z této skutečnosti se zdá, že Ježíšův a Janův křest jsou vzájemně propojené. Je dost dobře možné, že křesťanská praxe křtu byla odvozena, nebo alespoň měla souvislost se křtem, který udílel Jan. Nakonec, Janův křest Ježíšovým veřejným působením a dokonce ani velikonočními událostmi nezankl, ale dále pokračovalo jeho praktikování ze strany Janových učedníků (srov. Sk 19,3). Janovo evangelium zřejmě předpokládalo křest prováděný podobným způsobem i mezi křesťany, protože hovoří o znovuzrození z vody a z Ducha Svatého (srov. 3,5) a používá obraz vody jako symbolu spásy, kterou přináší Kristus (4,7–42; 7,37–39; 13,1–11). Voda je jedním z charakteristických prvků Janova evangelia. I když se samozřejmě její častá zmínka nemůže omezovat ve svém významu jen na křest, je těžko myslitelné, že by evangelista s tímto obřadem vůbec nepočítal ve zmínkách o jejím očišťujícím, uzdravujícím a život udržujícím působení.³

Nyní se podíváme na místa v Janově evangeliu, ve kterých můžeme najít narážku na křest. A začneme tam, odkud se odvíjí Ježíšovo působení, včetně udílení křtu, tedy od vystoupení Jana Křtitele.

J 1,19–34 / 3,22–30; 4,1–2

V úryvku 1. kapitoly nacházíme vystoupení Jana Křtitele. Jan, který křtí vodou, ukazuje na toho, kterému není hoden rozvázat řemínek u jeho obuvi (srov. J 1,26–27). Tato Ježíšova velikost a důležitost se týká i způsobu, jakým bude – na rozdíl od Jana – křtít. Jan byl poslán křtít vodou, Ježíšův křest však, podle Janova svědectví, bude naplněn silou Ducha Svatého. Je to proto, že Duch Svatý na Ježíše sestoupil a zůstal na něm. Proto také mohl Jan dosvědčit, že Ježíš je Syn Boží (srov. J 1,33–34). Tato zpráva čtvrtého evangelisty doplňuje vyprávění synoptiků o Janu Křtiteli a jeho svědectví o Ježíši, kde také zaznívá srov-

nání křtů, kterých byly tyto dvě postavy iniciátory. Ve všech těchto záznamech jde o to, že Ježíš převyšuje Jana tím, že bude křtít Duchem Svatým a ohněm (srov. Mk 1,8 [bez „ohně“]; Mt 3,11; L 3,16). Nabízí se ovšem jeden problém: z těchto srovnání může vyplývat, jako by Ježíš neměl křtít vodou, jen Duchem Svatým (a ohněm). Tím by ovšem byla potlačena veškerá souvislost evangelii s praxí církve křtít vodou. A potažmo by bylo zbytečné hledat ve zmínkách čtvrtého evangelia o vodě narážku na křest. V Janově evangeliu, na rozdíl od synoptiků, není zdůrazněn protiklad mezi křtem vodou ze strany Janovy a Duchem Sv. ze strany Ježíšovy, ale mezi Janovým působením vůbec a velikostí Ježíšovy osoby.⁴ Kromě toho se zmínkou o Duchu Svatém u Ježíšova křtu nevylučuje, že by křtil vodou. Pouze to může označovat kvalitu, kterou má Ježíšův křest oproti Janovu navíc. Čtvrté evangelium, jak rozebereme o něco dále, používá na několika místech jako symbol pro Božího Ducha vodu. Tak navazuje na starozákonní spojení vody a Ducha Svatého,⁵ které se vyskytuje i v pozdním judaismu:

„Pokropím vás čistou vodou a budete očištěni; očistím vás... a do nitra vám vložím nového ducha... vložím vám do nitra svého ducha.“ (Ez 36,25–27)

„Bůh... očistí člověka duchem svatosti od každého neuctivého skutku a pokropí ho duchem pravdy jako očistnou vodou.“ (Pravidlo společenství v Kumránu – 1QS IV, 20–21).⁶

Tedy voda zůstává v pojetí čtvrtého evangelisty spojena s Duchem Svatým, je tudíž hodně pravděpodobné, že i Ježíšův křest používá vodu jako symbol očištění a plodnosti, i když této vodě dává účinnou sílu právě Duch Svatý,⁷ který zůstává na Ježíši (srov. J 1,33) během celého jeho veřejného vystoupení.

Ježíš následně i křtí, jak už jsme zmínili (někdy on osobně, ale jeho učedníci, jak vyjadřuje glosa v 4,2). Cesty Jana a Ježíše se rozcházejí. Ale Ježíš zřejmě navazuje na křestní činnost svého předchůdce, jehož křest nepřestal uznávat (srov. Mk 11, 30–33parr.; L 7,29s; Mt 21,32). Ježíšova osobnost, včetně křtu, který udílí, přitahuje stále větší počet lidí, který nakonec převyšuje počet učedníků Janových (srov. 3,26; 4,1). Je to i proto, že Jan na Ježíšovu velikost ukázal a sám uznával svou nepoměřitelnost vůči němu. Z toho vyplývá, že Ježíšův křest převyšuje křest Janův. Nicméně ani to ještě není Janem předpovídáný

ThLic. BEDŘICH HORÁK

Vystudoval biblickou teologii na Papežské Gregoriánské univerzitě v Římě. Nyní působí jako administrátor v Horní Moštěnici u Přerova.

křest Duchem Svatým. Je to proto, že v tomto bodě evangelního vyprávění Duch Svatý ještě nebyl vylit, protože Ježíš ještě nebyl oslaven (srov. 7,39).⁸

3,1–21 (zvláště v. 3 a 5)

Ježíšův křest Duchem Svatým, jak ho předpověděl Jan, znamenal pro evangelistu pozvednutí člověka na dítě Boží (srov. 1,12n) mocí Ducha Svatého.⁹ Toto chápání přenáší i do Ježíšova rozhovoru s Nikodémem ve 3. kapitole. Tento důraz zaznívá zvláště v 5. verši: „Narodit se z vody a z Ducha“.

Nikodém přichází za Ježíšem proto, že sympatizuje s jeho vystupováním. Přichází hnán jistým vnitřním neklidem,¹⁰ touhou proniknout do podstaty duchovních věcí. Přichází k tomu, o kterém si je vědom, že „přišel od Boha“, že Bůh je s ním (srov. v. 2). I když Ježíš přímo nenavazuje na úvodní Nikodémova slova, svou řečí postupně odhaluje skutečný neklid svého partnera v dialogu a nabízí také jeho řešení. Ježíš mu především říká, že je třeba narodit se shora, narodit se znovu¹¹ (v. 3). Ježíš vlastně reaguje na Nikodémovu úvodní větu tím, že tvrdí, že Bůh je nejen s ním, nejen on pochází od Boha, ale že život každého člověka může být iniciován a veden „shora“, aby mohl „spatřit království Boží“,¹² tedy zakoušet eschatologickou realitu Boží blízkosti, která je možná již v tomto životě, podle pojetí čtvrtého evangelisty.

Ježíš po Nikodémově nepochopení pokračuje ve vysvětlení, jak je možné narodit se znovu a zároveň shora. Je to uskutečnitelné „z vody a z Ducha“ (v. 5). Čtenář Janova evangelia, který je zároveň znalcem církevní praxe (v době vzniku evangelia, ale i dnes), tuší, kam Ježíš touto odpovědí míří, na co naráží. Ale jak tato slova – a další pokračování rozhovoru – působila na Nikodéma? Nikodém mohl pochopit Ježíšovu řeč o Duchu, aspoň v tom, že Ježíš ohlašuje eschatologické vylití Ducha, které je blízko, které má člověka připravit ke vstupu do Božího království.¹³ V tomto významu, který měl Nikodém postupně pochopit,¹⁴ se mělo i ke čtenářům evangelia dostat Ježíšovo poselství, které má za cíl vzbudit a posílit víru, „že Ježíš je Kristus, Syn Boží, a abyste věřice měli život v jeho jménu“ (J 20,31).

Ovšem křesťanský čtenář v tomto úryvku může objevit ještě jednu rovinu. Pátý verš, kde se hovoří o narození „z vody a z Ducha“, byl vnímán pravděpodobně jako narážka na křesťanský křest. Podle Browna se jedná o „sekundární úroveň svátostného významu“.¹⁵ V J 3,5 objevíme velkou podobnost s 1 Pt 1,23 („Vždyť jste se znovu narodili [...] skrze živé a věčné slovo Boží.“) a s Tt 3,5 („[...] zachránil nás obmytím, jímž jsme se znovu zrodili k novému životu skrze Ducha svatého.“) – tyto výroky pocházejí z vyložení křestního významu, je jediný člen v řečtině před dvojí charakteristikou zrození, což může naznačovat symbolické obmytí vodou při součinnosti Ducha Svatého při uskutečnění křtu, kterým člověk vstupuje do Božího království. Tento

akt – podle typického janovského pojetí – musí být doprovázen přijetím Ježíše skrze víru. Víra je spojena s působením Ducha Svatého, který je původcem nového stvoření, což je primární význam narození z Ducha.¹⁷

J 4,10–14

Dalším úryvkem, kde je možné nalézt narážku na křesťanský křest, je rozhovor se samařskou ženou (4,7–26). I když prvotním významem tohoto rozhovoru je Ježíšovo postupné zjevování svého mesiášského poslání – žena po ukončení rozhovoru pospíchá, aby zvěstovala svým spoluobčanům: „Pojďte se podívat na člověka, který mi řekl všechno, co jsem dělala. Není to snad Mesiáš?“ (4,29)

Tím, co může odkazovat na křest, je voda, kterou Ježíš nabízí Samařance u zdroje jiné vody, u Jákobovy studny. Ježíšova živá voda znamená především zjevování jeho osoby jako věčné Boží moudrosti, která je ve starozákonní sapienciální literatuře vyjádřením Božího Zákona. Ježíš nastupuje na místo mojžišského Zákona.

Živá voda také znamená Ducha, kterého Ježíš zprostředkovává. Výslovně to uvádí Janovo evangelium v 7,37–39. V tomto úryvku je tento význam naznačen i jednotlivými spojeními (dar od Boha – 10. verš, „vyvěrající“ – 14. verš). Duch Boží je přímo zmíněn ve verších 23–24.¹⁸

Pro význam křtu je tu ovšem jeden zádrhel: zde se nehovoří o očištění, o koupeli, o znovuzrození z vody, ale o pití vody živé. Ale i tak živá voda může připomínat křest, jehož účinkem je také dar

Ducha. Vážným důvodem pro tuto domněnku je fakt, že úryvek o setkání se Samařankou následuje téměř hned za úryvkem o rozhovoru s Nikodémem, jsou odděleny líčením o křestním působení Jana Křtitele a Ježíše (3,22–30; 4,1–2). Překážkou ke křestnímu pochopení zmínky o živé vodě nemusí být ani její pití. 1 K 12,13 uvádí: „Neboť my všichni [...] byli jsme jedním Duchem pokřtěni v jedno tělo a všichni jsme byli napojeni týmž Duchem.“ Jedním z prvních křesťanských symbolů spojených se křtem, je laň, která pije z tekoucí (= živé) vody (srov. Ž 42); dokonce i sama scéna se samařskou ženou u studny se objevuje v primitivních uměleckých výtvorech v katakombách jako symbol křtu.¹⁹

J 7,37–39

Dalším úsekem Janova evangelia, kde se vyskytuje možný náznak křtu, je Ježíšův výrok, který pronesl „v poslední, velký den svátků“ (7,37) – slavnosti stánků. Během slavení těchto svátků se konala slavnostní ceremonie. Každé ráno po sedm dní slavení šlo procesí k prameni Gichónu, kde kněz naplnil zlaté vědro vodou, a pak se vracelo do chrámu. Tam kněz vystoupil k oltáři, aby vylil přinesenou vodu do stříbrné nálevky, odkud voda stékala na zem. V této slavnostní atmosféře Ježíš zvolá: „Jestliže kdo žízní, ať přijde ke mně a pije! Kdo věří ve mne, proud živé vody poplyne z jeho nitra“, jak praví Písmo.“ (7,37b–38) Jak ukazuje komentář evangelisty, „to řekl o Duchu, jež měli přijmout ti, kteří v něj uvěřili“ (v. 39a). Takže živá voda se vztahuje prvořadě k Duchu. Ducha daruje oslavený Ježíš. V okamžiku své smrti odevzdá Ducha (19,30), což je potvrzeno i vodou, která vytryskne z jeho probodeného boku. Ale živá voda v 7,38, stejně jako v 4,10–14, může mít význam Ježíšova sebezjevení. Svým stylem totiž připomíná texty sapienciální literatury (Př 1,20; 8,2–3, kde Moudrost volá a v Př 9,3nn zve lidi: „Pojďte, jezte můj chléb

a pijte víno, které jsem smísila“). Nebo v Iz 55,1 zve k dosažení moudrosti: „Všichni, kdo žízníte, pojdte k vodám...“ Poznání a osvojení Moudrosti se zde stává poznáním Ježíše.²⁰

Může tato pasáž odkazovat na křest? Zde není možné jen tak dát zmiňované vodě křestní význam, alespoň v úmyslu autora. Nicméně pozdější křesťané, podobně jako v kapitole 4, si spojili i tuto zmínku vody se křtem. Nakonec je zde vzájemná souvislost mezi 7,37–39 a 19,34. Tento verš má silnou křestní konotaci. I v odkazu na Písmo v 39. verši může zaznívat typologie skály z putování Exodu. A prvotní církev hojně čerpala z této typologie pro vysvětlení křtu (Pavlovy listy, 1. list Petřův).²¹

J 9,1–41

Další možnou narážkou na křestní praxi je uzdravení slepého od narození. Je několik faktorů, které poukazují na tuto možnost. Je tu přítomnost vody rybníku Siloe, kam Ježíš posílá slepého, aby se umyl (9,7). Předtím mu oči potírá blátem, což může být významově spojeno s křestním pomazáním (v. 6). Je zde konfrontace s nevěřícím prostředím (v. 13–34). Uzdravený vyznává víru v Syna člověka (v. 35–38). Pro souhrn těchto nápadných souvislostí se četba tohoto úryvku také používala od prvotní církve k přípravě konvertitů na křest. Úryvek se četl zvláště při slavnostní liturgii a vrcholem této četby bylo vyznání uzdraveného slepce: „Věřím, Pane“ (v. 38). Dalším dokladem chápání 9. kapitoly v křestním smyslu u prvotní církve je výtvarné zpracování příběhu slepého od narození v katakombách jako znázornění křesťanského křtu. Tak k výkladu úryvku přistupovala prvotní církev.²²

Ale máme se také ptát, jaký význam klade tomuto úryvku sám evangelista. Ve svém popisu uzdravení klade důraz především na to, že počíná vidět hned poté, co se umyje v rybníku Siloe. Vyjadřuje tedy léčivou sílu vody. Evangelista si dává záležet, aby přeložil jméno rybníka s uzdravující vodou – znamená „Poslaný“. To může naznačit spojení vody s osobou Ježíše, který je poslaný Otcem (3,17.34; 5,36.38 atd.). Může to potvrdit i blízkost úryvku o vodě života v 7. kapitole, kde jsme pojednali o vodě používané při slavnostních obřadech o svátku stánků, která byla z téhož pramene, jenž zásoboval vodou rybník Siloe – a víme, že tím pravým pramenem vody živé se prohlásil sám Ježíš.

Je tu také souvislost s hříchem, o kterém se Ježíšovi učedníci a Židé²³ domnívají, že je příčinou slepoty postiženého (v. 2.34) – pokud je nemocný umytím ve vodě uzdraven, musí být tímto aktem odstraněn i hřích. Církevní otcové Tertulián (SC 35, 64) a Augustin (*In Jo.* XLIV, 1–2; PL 35, 1713–1714) nazývají na

základě 9. kapitoly Janova evangelia slepotou hřích a nevěru, které jsou umyty vodou svátosti. Křesťané novozákonního období nazývají křest osvícením (např. Žd 6,4; 10,32). Co se týče pomazání blátem, i zde může být narážka na křest. 2 K 1,21–22 hovoří o pomazání a daru Ducha v jasném křestním kontextu.

V 9. kapitole Janova evangelia můžeme objevit, i když velice mlhavě, i narážku na Ježíšovu smrt, která má také spojitost se křtem (zvláště v Pavlově teologii – srov. např. Ř 6). Ve verších 3–4 totiž zaznívá, že se uzdravením slepého zjevují skutky Boží, které musí Ježíš konat, dokud je den, dříve než přijde noc. Přicházející noc je totiž znamením blízké smrti, kdy se síly temnoti dokončení Ježíšova díla v hodině jeho smrti, která však bude zároveň jeho oslavením, se ukázala nedlouho před epizodou uzdravení slepého. Tehdy chtěli Ježíše kamenovat v chrámovém okrsku (8,59).²⁴

J 13,1–20

Výrazně se blíží Ježíšova smrt, která se však stane návratem k Oci, okamžikem naplnění jeho poslání. Jeho láska dosahuje vrcholu (13,1). Ježíš u večeře vstává od stolu, aby prokázal svým učedníkům službu lásky. Ten, který si je vědom toho, „že mu Otec dal všechno do rukou a že od Boha vyšel a k Bohu odchází“ (v. 3), který je Mistrem a Pánem (v. 13), koná podřadnou práci umývání nohou. Ta byla často svěřena domácím služebníkům. V tomto Ježíšově symbolickém činu je v první řadě obsažen příklad pokorné služby pro učedníky. Ale můžeme zde také najít odkaz na Ježíšovu smrt, přípravu na hlásání evangelia, službu lásky v církevním společenství. V tomto úryvku je ale také možná sakramentální interpretace. Někteří zde nacházeli náznak eucharistie, jiní viděli, zvláště v 10. verši, zmínku svátosti smíření. Ale ze svátosti se této symbolické události nejvíce nabízí křest.²⁵

Pro tuto interpretaci je určující sloveso *louein*, „koupat se“, v 10. verši. Toto sloveso – a slovesa příbuzná – se v Novém zákoně používá pro označení křtu (srov. Sk 22,16; 1 K 6,11; Ef 5,26; Žd 10,22; [Z] 1,5)).²⁶

Další důvodem domněnky, že v popisu události umytí nohou evangelista naráží na praxi křtu, je Ježíšova reakce na Petrovo odmítnutí umytí, že neumyje-li mu nohy, nebude s ním „mít podíl“ (v. 8b). Zde je zobrazen vztah mezi křtem a Ježíšovou smrtí (srov. Ř 6,3). Tento „podíl“ s Ježíšem skrze jeho službu umytí nohou „znamená stát se součástí sebeobětující lásky, která ukončí Ježíšův život“.²⁷ Ježíš v tomto činu naznačuje to, co předtím svým posluchačům říkal, že totiž dává svůj život za ovce, aby jej opět přijal a aby ovčím tento život věčný dal (srov. J 10,15.17–18.28). Svůj život dává tak, že očištuje od hříchů skrze svou smrt na kříži. Ten, kdo chce mít s Ježíšem „podíl“, musí jednat podle Ježíšova příkladu (13,15). Tato „Ježíšova pobídka se netýká morálního výkonu, ale napodobení jeho sebevydanosti“.²⁸ Ježíšův učedník na sebe přijetím křtu bere závazek lásky, i kdyby její uskutečňování mělo vést až na smrt.

J 19,34–35

Ježíš je ukřižován. Nastala jeho předpovídáná „hodina“. „Věděl, že vše je již dokonáno“ (19,28; srov. v. 30). Při posledním výdechu odevzdal svého ducha (v. 30).²⁹ I když bylo potřeba, aby vojáci urychlili proces umírání u dvou zločinců, kteří byli s Ježíšem ukřižováni, tím, že jim zlámali kosti, u Ježíše to už

Křtův křest na mozaice ze 6. století, Ravenna

nebylo třeba. Pouze jeden z vojáků probodl Ježíšovi kopím bok, což mělo být potvrzením jeho smrti³⁰ – a z něj vyšla krev a voda (v. 34). Tento popis události, který je *pravdivým svědectvím* (v. 35), na kterém si evangelista zakládá, má pro něj symbolický význam.

Už jen v janovských dílech můžeme najít klíč k pochopení tohoto významu. V již rozebíraných verších J 7,38–39 jsme se dověděli, že „proud živé vody poplyne z jeho nitra“. Voda se v tomto případě vztahovala na Ducha, kterého měli přijmout ti, kdo uvěřili v Ježíše, až on bude oslaven.³¹ A Ježíš, když umírá, odevzdává svého Ducha (v. 30).

Zmínka krve, která vytéká z Ježíšova boku spolu s vodou, poukazuje na eucharistii (srov. 6,53.54.55–56). Pro přítomnost obou dvou tekutin je užitečné srovnat tento úryvek s 1 J 5,6–8: „To je ten, který přišel skrze vodu a krev: Ježíš Kristus. Ne pouze skrze vodu (křtu), ale i skrze krev (kříže)³² a Duch o tom vydává svědectví, neboť Duch jest pravda. Tři jsou, kteří vydávají svědectví – Duch, voda a krev – a ti tři jsou zajedno.“ Kromě vody a krve máme v kontextu úryvku J 19 i dva další prvky společné s úryvkem z 1 J – Ducha a svědectví. Zmínkou proudu krve a vody, který vychází z Ježíšova boku, chce evangelista dosvědčit, že Duch může být dán, protože Ježíš je skutečně mrtvý a svou smrtí získal slávu, kterou měl dříve, než byl svět (17,5). Potvrzení Ježíšovy smrti je paradoxně počátkem života, protože z jeho těla vytéká voda živá, která bude pramenem života pro všechny, kteří v něj uvěří, tak jako po učedníka, kterého Ježíš miloval. Když Ježíš odevzdává svého Ducha (v. 30), naznačuje tím prolepticky, že po svém vzkříšení předá Ducha cíleně svým učedníkům (20,22).³³

K významovému spojení vody a Ducha v 19. kapitole můžeme vztáhnout již také probíraná témata zrození z vody a z Ducha (3,5) a Ježíšova křtu Duchem Svátým (J 1,31) a objevíme zřetelný odkaz na křest, který má původ od Ježíšovy osoby. Předtím než Jan Křtitel srovnal svůj křest s Ježíšovým, poukázal na něj jako na Božího Beránka, „který snímá hřích světa“ (1,29). V 19. kapitole najdeme zmínku, že Ježíšovi nebyla zlomena žádná kost (v. 36), tak jako beránkovi, jehož krev měla ochránit před zhoubcem, který hubil vše prvorozené v egyptské zemi (Ex 12,7.12.23; 12,46; Nm 9,12).³⁴ Tento beránek byl na připomínku této události každoročně zabíjen v chrámě. A Ježíš byl odsouzen právě v době, kdy se beránci zabíjeli pro slavení Pesachu.³⁵ Tato inkluze v Janově evangelium může osvětlit, že křest, jak jej přináší Kristus, získává svou účinnost v jeho smrti na kříži. Skrze toto Ježíšovo oslavení je předáván Duch Svátý a ten působí odpuštění hříchů (srov. J 20,22–23).

Epilog

Ke všemu, čím jsme se v předchozích řádcích zabývali, můžeme dodat, že celé Janovo evangelium bylo napsáno za účelem vzбудit víru v Ježíše jako Krista, tuto víru rozvinout a upevnit, aby posluchač či čtenář získal život v Ježíšově jménu, tedy aby dosáhl eschatologické spásy (srov. J 20,31). To jsou všechno podstatné rysy křesťanského křtu, spolu s těmi, které jsme uvedli v rozboru jednotlivých úryvků Janova evangelia. Je jasné, že typologii křtu lze objevit v různých částech tohoto evangelia, jakož i mnohých dalších biblických spisech, pokud se používá nadměrným způsobem alegorický výklad. Nicméně i při střídavém pohledu je možné ve čtvrtém evangelium vysledovat prvky, ze kterých se v prvotní církvi vyvinula praxe křesťanské iniciace spojená s rituální očistou od hříchů, za nutného spolupůsobení Ducha Svatého, kterého daroval křesťanům Ježíš Kristus. Evangelista v době vzniku svého díla tuto praxi jistě znal a nemohl na ni nemyslet a nespojit

ji – alespoň náznakově – s okamžik v Ježíšově pozemském působení, o kterých věděl, že měly na utváření této praxe vliv.

Poznámky:

- 1 Mezi typické představitele tohoto názoru patří O. Cullmann. Cullmannovým úmyslem bylo ukázat, že Janovo evangelium mělo za cíl představit přímou návaznost současného křesťanského kultu na historického Ježíše a jeho působení. Srov. CULLMANN, O. *Early Christian Worship* (SBT 10), London 1953, 37.
- 2 K výslovným odpůrcům sakramentálního pojetí Janova evangelia patří R. Bultmann se svým známým komentářem k Janovu evangelium (*Das Evangelium des Johannes*, KEK 2, Göttingen 1941). I když podle Bultmanna evangelista nepolemizuje se svátostmi jako takovými, nehrají pro něj v evangelium žádnou roli. Jestli se tam vyskytuje neoddiskutovatelný odkaz na svátost (eucharistie – v 6. kapitole), pak je to pozdější redakční úprava.
- 3 Srov. MOODY SMITH, D. *The Theology of the Gospel of John*, Cambridge 1995; it. překlad: *La teologia del vangelo di Giovanni*, Brescia 1998, 186–187.
- 4 Srov. BROWN, R. E. *The Gospel According to John*, I–II, AncB 29, 29A, Garden City NY, 1966, 1970; it. překlad *Giovanni*, Assisi 1979, 71.
- 5 Psáno s malým „d“: ve Starém zákoně není zamýšlen ještě duch jako božská osoba.
- 6 GARCÍA MARTÍNEZ, F. *The Dead Sea Scrolls Translated*, Leiden – New York – Köln 1994. Překlad z angličtiny je můj.
- 7 Srov. CIPRIANI, S. „Battesimo“ in ROSSANO, P., RAVASI, G., GIRLANDA A. (edd.) *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Cinisello Balsamo 1988, 150.
- 8 LÉON-DUFOUR, X. *Lecture de l'Évangile selon Jean*, I, Paris 1988; it. překlad *Lettura dell'Evangelo secondo Giovanni*, I, Cinisello Balsamo 1990, 431. SCHNACKENBURG, R. *Das Johannesevangelium*, I, HTKNT IV/1, Freiburg im Breisgau 1979⁴, 449.
- 9 SCHNACKENBURG, R. *Das Johannesevangelium*, I, 304.
- 10 LÉON-DUFOUR, X. *Lettura dell'Evangelo* I, 387.
- 11 Řecké příslovce *ánóthen* je slovní hříčka, která má dvojitý význam: znamená jednak „znovu“ – v tomto smyslu, podle dané odpovědi v následujícím verši, chápe jeho význam Nikodém, a jednak „shora“. Ježíš, v evangelistově pojetí, patrně toto slovo používá v obou významech najednou, i když podle některých exegetů převažuje význam „shora“.
- 12 Výraz netypický pro Janovo evangelium, typický ovšem pro synoptiky. Jan v této souvislosti používá slovo „život (věčný)“.
- 13 Srov. BROWN, R. E. *Giovanni*, 182–185. Zde autor uvádí vývoj starozákonního chápání tohoto tématu.
- 14 Styl dialogu, kdy Ježíš přechází postupně vždy na vyšší úroveň významu probírané skutečnosti, než je jeho partner v tu chvíli schopen pochopit, patří k typickým literárním technikám evangelisty Jana. Slouží hlavně čtenáři, aby byl postupně uváděn do zjevení pravdy o Bohu a životě, které Ježíš přišel lidem přinést.
- 15 BROWN, R. E. *Giovanni*, 187. Podobným způsobem označuje narážku na křest i u ostatních uváděných úryvků.
- 16 Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Lettura dell'Evangelo* I, 392.
- 17 Srov. SCHNACKENBURG, R. *Das Johannesevangelium*, I, 383, včetně pozn. 3.
- 18 Srov. BROWN, R. E. *Giovanni*, 234–235. Srov. také LÉON-DUFOUR, X. *Lettura dell'Evangelo* I, 476–478; SCHNACKENBURG, R. *Das Johannesevangelium*, I, 462–467: autor zde přidává význam božského života, který ovšem jak s Duchem Svátým, tak s Ježíšovým sebezjevením souvisí.
- 19 BROWN, R. E. *Giovanni*, 236.
- 20 Srov. BROWN, R. E. *Giovanni*, 424–425.
- 21 BROWN, R. E. *Giovanni*, 426.
- 22 Někteří komentátoři jsou k těmto možným odkazům na křest kritičtí a jeden po druhém vylučují. Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Lettura*

- dell'Evangelo II, 443–445; SCHNACKENBURG, R. *Das Johannesevangelium*, II, 325–328.
- 23 V Janově evangeliu většinou označení Ježíšových nepřátel.
- 24 Srov. BROWN, R. E. *Giovanni*, 497–499.
- 25 Srov. BROWN, R. E. *Giovanni*, 665–666.
- 26 Srov. BROWN, R. E. *Giovanni*, 675–676; R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*, III, 24–25.
- 27 MOLONEY, F. J. *The Gospel of John*, Sacra Pagina Series 4, Collegeville MN, 1998; český překlad *Evangelium podle Jana*, Sacra pagina 4, 2009, 397.
- 28 MOLONEY, F. J. *Evangelium podle Jana*, 399.
- 29 Podle řeckého textu.

- 30 Srv. WENGST, K. *Das Johannesevangelium*, II, ThKNT 4, Stuttgart 2007², 281–282.
- 31 Oslavení Syna člověka spojuje čtvrtý evangelista už s hodinou Ježíšovy smrti.
- 32 Překladatelé ČEP vysvětlují, jak chápat vodu a krev, když dosazují přívlastky, které jsem uvedl v závorkách. Tyto v řeckém originále nejsou.
- 33 Srov. BROWN, R. E. *Giovanni*, 1186–1188.
- 34 Srov. MOLONEY, F. J. *Evangelium podle Jana*, 525.
- 35 Bylo to v „den přípravy před svátky velikonočními, kolem poledne“ (19,14).

Summary: **Baptism in The Gospel of John**

The practice of the Christian baptism in the primaeval Church had a reflection, but also the roots, in the deeds and the speeches of Jesus, in the way how they are narrated in the Gospels, among them the Gospel of John. The purpose of this article is to explore, within a limited space, a presence of the baptismal symbolism just in the Fourth Gospel. We can find several baptismal elements, less or more hidden, present at the symbols used in the singular examined Gospel narratives, regardless of the direct intention of the author, or of their implicit sense, discovered by the Fathers of the Church. Among the symbols, which can contain a hint at the baptism, water prevails, connected with the activity of the Spirit.

BÝT BOŽÍM SYNEM, BÝT BOŽÍ DCEROU

PRAVDA, KTERÁ „PŮSOBÍ PŘÍMO NA DUŠI“

Martin Sedloň

Autor v článku vyzdvihuje důležitost uvedení křesťana a v širším smyslu každého člověka do uvědomění si své identity Božího syna, Boží dcery. Smyslem Ježíšova vtělení pro nás není jen záchrana od hříchu, ale umožnění vědomé účasti člověka na Ježíšově synovském vztahu vůči Bohu Otci. Zkušenost s duchem synovství pak může být vhodným východiskem pro odpověď víry na Boží otcovskou lásku.

Z hlediska spirituální teologie, která má za předmět svého bádání prožívanou zkušenost víry, je velmi důležitým rozlišujícím kritériem této zkušenosti přítomnost Ducha Syna (ducha synovství), který v hloubi našich srdcí volá: „Abba, Otče!“ (srov. Gal 4,4–6, Ř 8,15) Biblisté se shodují, že nejstarší text v Novém zákoně, který mluví o smyslu vtělení, je v listě Galaťanům. Tento text vidí důsledek vtělení právě v umožnění objevit a žít synovský vztah vůči nebeskému Otci:

„Když se naplnil čas, poslal Bůh svého Syna, narozeného ze ženy, narozeného pod Zákonem, aby vykoupil lidi, kteří podléhali Zákonu. Tak jsme byli přijati za syny. A protože jste synové, poslal nám Bůh do srdce Ducha svého Syna, Ducha, který volá: „Abba, Otče!“ Už tedy nejsi otrok, ale syn a jako syn také dědic skrze Boha.“ (Gal 4, 4–6)

Jestliže jedním z úkolů spirituální teologie je hledat a systematizovat cesty k disponování člověka pro Boží obdarování jeho Duchem a jeho milostí, je téma vědomí Božího synovství u člověka velmi podstatné.

Boží synovství je základem duchovního života

Podle Jana Pavla II. by si křesťané měli být vždy vědomi důstojnosti Božího přijetí za syny (a dcery) v Kristu skrze milost Ducha Svatého.¹ V poselství mládeži v roce 1990 zopakoval Jan Pavel II: „V Božím plánu je, aby si církev také uvědomovala, jaké důstojnosti dosahuje člověk tím, že je přijat za Božího syna v Kristu skrze milost Ducha svatého.“ Jan Pavel II. také řekl, že přijetí za syny a dcery (*divine filiation*) je nejhlubším tajemstvím křesťanského povolání a vrcholným bodem tajemství našeho křesťanského života, ve kterém máme podíl na spáse a ve kte-

rém nejsme jen osvobozeni od zlého, ale především máme účast na plnosti dobra, nejvyššího dobra, kterým je Boží synovství.²

*Katechismus katolické církve*³ (dále KKC) hned v prvním paragrafu říká:

„Bůh, jenž je sám v sobě nekonečně dokonalý a blažený, v úradku své ryzí dobroty, ze své svobodné vůle stvořil člověka, aby mu dal účast na svém blaženém životě. Proto v každé době a na každém místě se Bůh přibližuje k člověku. Volá člověka a pomáhá mu, aby Boha hledal, poznával a miloval ze všech svých sil. Svolává všechny lidi, které hřích rozptýlil, k jednotě ve své rodině, v církvi. Činí tak skrze svého Syna, kterého, když se naplnil čas, poslal na zem jako Vykupitele a Spasitele. V něm a jeho prostřednictvím Bůh povolává lidi, aby se v Duchu svatém stali jeho adoptivními dětmi, a tím i dědici jeho blaženého života.“

Blahoslavený Columba Marmion (1850–1923) říká, že zvěst o povolání člověka být Božím synem, Boží dcerou, je pravda, která působí přímo na duši.⁴ Je proto víc než užitečné zabývat se touto pravdou, nechat se díky ní proměňovat a nabývat skrze

ThLIC. MARTIN SEDLOŇ, OMI

Je členem Kongregace oblátů Panny Marie Neposkvrněné. Vystudoval spirituální teologii na Papežské Gregoriánské univerzitě v Římě. Nyní působí jako duchovní správce poutního místa Tábor-Klokoty.